

**Školská psychológia vo svete:
retrospektívny pohľad a okolnosti, ktoré majú vplyv na jej vývoj**

(preklad kapitol)

Odbor psychológie a jej ďalšie príbuzné odbory, medzi ktoré patrí aj školská psychológia, najlepšie pochopíme vtedy, ak sa zamyslíme nad niekoľkými z jej medzinárodných dimenzií. V tejto kapitole vyslovujeme uznanie určitým osobám a uvádzame udalosti, ktoré položili základy pre odbornú psychologickú prax, zaoberáme sa podmienkami, ktoré musia byť splnené, aby mohol vzniknúť odbor psychológie, skúmame dôležité aspekty týkajúce sa prípravy a vzdelávania školských psychológov, hovoríme o ich úlohách a pracovnej náplni a popisujeme dôležité externé a interné okolnosti, ktoré majú vplyv na vývoj odboru školskej psychológie vo svete.

Školská psychológia je jednou z niekoľkých odborných špecializácií v rámci psychológie a netvorí samostatnú disciplínu či profesiu. Odborná prax školskej psychológie vychádza z teórie, výskumu a aplikácie nových vedeckých poznatkov v rámci odboru psychológie – na ktorých sa školská psychológia podieľa významnou mierou – ako aj zo skúseností odborníkov vykonávajúcich psychologickú prax.

Filozofické a experimentálne základy psychológie

Korene psychológie nájdeme v dielach Platóna, Sokrata, Aristotela a iných gréckych filozofov, ktorí písali hlbavé úvahy a postrehy o typoch ľudského správania. Teória psychológie, výskum a aplikácia nových vedeckých poznatkov začali oficiálne vznikáť v polovici 19. storočia. V roku 1879 zriadil Wundt prvé laboratórium, ktoré malo slúžiť pre štúdium psychológie v nemeckom Leipzigu. Čoskoro nato začali vznikáť aj ďalšie laboratória, napr. Galtonovo laboratórium v Londýne, ktoré bolo zamerané na štúdium osobných rozdielov. Binet a Simon, ktorí pracovali vo fyziologicko-psychologickom laboratóriu na parížskej Sorbone, vytvorili významný test na zisťovanie inteligencie u detí. Prepracované verzie tohto testu sa používajú na celom svete aj v súčasnosti (Oakland & Hu, 1992). Vplyv Freuda, Junga, Adlera, Bowlbyho, Piageta a ďalších filozofov, venujúcich sa praxi, bol

obrovský. Práce a diela Itarda a Sequina boli významné v tom, že podnietili záujem o deti so špeciálnymi vzdelávacími potrebami.

Teórie týchto filozofov definovali ľudské správanie takým spôsobom, aby ho praktici mohli popísať a vysvetliť. Tieto teórie mali významný vplyv na výskum a prax. Z uvedeného vidíme, že mnohé teoretické a empirické základy odboru psychológie majú svoj pôvod v Európe. Začiatkom 20. storočia sa niekoľkí veľmi šikovní študenti graduálneho štúdia v USA snažili získať hodnotné vzdelanie, a preto sa vzdelávali pod vedením významných profesorov v Nemecku a v Anglicku, kde mala psychológia v tom období dôležité postavenie.

Vznik odboru psychológie

Aby odborná prax mohla fungovať, nevyhnutné sú aspoň tieto štyri podmienky: potrebnosť poskytovania služieb; dostatočne vyvinutý odbor, ktorý má vypracovanú relevantnú teóriu, venuje sa výskumu a aplikácii nových vedeckých poznatkov; študijné programy na univerzitách na prípravu odborníkov, venujúcich sa praxi; a vyštudovaných odborníkov, venujúcich sa praxi, ktorí sú ochotní venovať sa počas svojej profesionálnej kariéry získavaniu dôležitých poznatkov, aby mohli pomáhať ľuďom. Tieto štyri podmienky vznikli v priebehu prvej polovice 20. storočia.

Potrebnosť poskytovania služieb. Potrebnosť poskytovania psychologických služieb sa objavila ako prvá. Spoločnosť si ju zvyčajne uvedomí vtedy, keď sa dejú významné zmeny, nielen na úrovni inštitúcií, ale aj vrámci osobných vzťahov. Zmeny, ktoré v priebehu 19. storočia spôsobila priemyselná revolúcia, spôsobili, že ľudia potrebovali psychologické služby. Pred začiatkom priemyselnej revolúcie ľudia často žili v komunitách, v ktorých zohrávala najdôležitejšiu úlohu rodina. Ekonomika takejto komunity bola závislá od malých rodinných hospodárstiev alebo inej formy malého podnikania. Najbližší aj vzdialení členovia rodiny, ako aj blízki priatelia sa navzájom o seba starali. Dostupných bolo len málo profesionálnych služieb. Deti boli vychovávané k tomu, aby šli ďalej v šľapajach svojich rodičov – chlapci pokračovali v rodinnom podnikaní a dievčatá sa stávali manželkami, matkami a viedli domácnosť. Vzdelávanie bolo neformálne a prakticky zamerané, týkalo sa prác okolo domu.

Priemyselná revolúcia mnohým rodinám navždy zmenila tento zaužívaný a tradičný životný štýl. Mnohé rodiny opustili malé komunity a hospodárstva a presťahovali sa do väčších priemyselných miest, kde hľadali lepšie podmienky pre život, ako aj profesionálnejšie služby. Zavedenie zákonov o detskej práci, pracovných miest, ktoré si vyžadovali formálne vzdelanie, povinného základného vzdelania a zákonov o povinnej školskej dochádzke malo na deti ďalekosiahly vplyv. V školách sa totiž výraznejšie prejavili osobné rozdiely medzi deťmi, čo predstavovalo potenciálne ohrozenie nielen pre sociálnu štruktúru škôl, ale aj ohľadom možností vzdelávania detí.

Niektoré rodiny sa nevedeli dobre prispôbiť životu vo veľkomestách, čo malo za následok nehody a rozpad rodín. Mnohé deti sa stali obeťami zlého zaobchádzania, boli zanedbávané, osireli, dostali sa do zvereneckej starostlivosti, alebo sa rodičia súdili o ich zverenie do starostlivosti, a podobne, a tieto problémy priťahovali záujem verejnosti. Boli potrební odborníci so skúsenosťami s typmi ľudského správania, vyškolení v spoločenských vedách, ktorí by pomáhali deťom a ich rodinám, a takisto vznikla potreba vzdelávacích, súdnych a iných sociálnych služieb, a toto všetko bolo reakciou na zmeny spôsobené priemyselnou revolúciou.

Dostatočne vyvinutý odbor psychológie. Každý odbor sa časom vyvíja a získava nové poznatky, na základe ktorých vznikajú nové teórie a aplikujú sa nové vedecké poznatky. Neexistujú žiadne objektívne normy, podľa ktorých by sa rozhodlo, či je nejaký vedný odbor dostatočne vyvinutý, aby poslúžil ako základ pre poskytovanie profesionálnych služieb.

Profesie psychológie a sociálnej práce začali vznikať v Európe a v Spojených štátoch amerických začiatkom 20. storočia. Zvyčajne sa poskytovali štyri druhy školských psychologických služieb (Wall, 1956). Školskí psychológovia poskytovali programy primárnej prevencie v jednej alebo viacerých školách. Ďalší systém služieb zdôrazňoval koordináciu služieb medzi školou a spoločnosťou. Tretí systém bol založený na detských poradniach v komunitách. Štvrtý systém sa zamerával na výskum rastu a vývoja detí. Každý z týchto systémov bol navrhnutý tak, aby uspokojil najvýraznejšie sociálne potreby vtedajšej spoločnosti.

Študijné programy na univerzitách. V období pred polovicou 50tych rokov 20. storočia bolo len málo psychológov vyškolených za školských psychológov. Bakalársky titul získavali po ukončení štúdia všeobecnej psychológie, alebo dosiahli magisterský titul po vyštudovaní klinickej psychológie. Termín *školská psychológia* sa po prvýkrát objavil v tlači v roku 1898. Bolo to v článku, ktorý napísal Hugo Munsterberg v kontexte o psychológovi, venujúcemu sa praxi, ktorý pôsobil ako konzultant medzi detskými a experimentálnymi psychológmi a triednym učiteľom (Fagan, 2005a). Druhý výskyt tohto termínu v literatúre pochádza z roku 1910, kedy nemecký psychológ W. Stern odporúčal, aby psychológovia pracovali v školách, podobne ako školskí lekári (Fagan, 2005a). Istý Gesell, ktorý bol americkým lekárom a psychológom, sa v roku 1918 stal údajne prvým odborníkom, ktorý v Amerike získal titul *školský psychológ* (Fagan, 2002, 2005a). V roku 1896 založil Lightner Witmer prvú psychologickú kliniku na univerzite v Pensylvánii, ktorá slúžila deťom.

Študijné programy pre odbor školskej psychológie na univerzitách pribúdali v prvej polovici 20. storočia len pomaly. Napríklad, v roku 1940 pôsobilo v USA približne 500 školských psychológov, a to najmä v štátoch New York a Pensylvánia (Fagan a Wise, 2000). Avšak po druhej svetovej vojne vzniklo mnoho študijných programov pre odbor školskej psychológie.

Druhá svetová vojna mala ničivý vplyv takmer na všetky európske inštitúcie. Napríklad, bol nedostatok finančných prostriedkov, potrebných na opätovné založenie škôl v Európe, a chýbali aj odborníci. Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO) v roku 1948 zvolala medzinárodnú konferenciu, na ktorej sa zúčastnili zástupcovia 43 krajín, aby prediskutovali metódy, potrebné na rozvoj vhodných vzdelávacích služieb, vrátane služieb školskej psychológie (Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru, 1948). Konferencia odporučila založenie výskumných inštitútov za účelom skvalitnenia výučby, ako aj študijných programov na prípravu psychologických poradcov a školských psychológov. Ďalšia konferencia (Wall, 1956) znovu potvrdila nutnosť zlepšiť psychologické poradenské služby, metodológiu vzdelávania, metódy výučby a služby školskej psychológie. Európske krajiny, ktoré sa stali lídrami v odbore školskej psychológie (napr. Dánsko, Francúzsko, Švédsko a Anglicko) sa aktívne podieľali na týchto konferenciách, ktoré organizovala Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru, a patrili medzi prvé európske krajiny, kde vznikli služby školskej psychológie.

V USA šiel nárast odboru školskej psychológie v päťach odboru klinickej psychológie, ktorý sa takisto rozrastal. Hoci klinická psychológia začala vykonávať svoju prax počas prvých dvoch dekád 20. storočia, udalosti, ktoré nasledovali po 2. svetovej vojne, mali rozhodujúci vplyv na klinickú psychológiu a jej služby. Po skončení vojny poskytla americká federálna vláda univerzitám značné finančné prostriedky na vytvorenie študijných programov doktorského štúdia v odbore klinická psychológia a financovala skupinu študentov graduálneho štúdia počas stáží v nemocniciach Veterans Administration Hospitals. Cieľom tejto podpory bolo pomôcť tisíckam vojnových veteránov druhej svetovej vojny. Konferencia v Boulder v roku 1949 pomohla stanoviť normy na odbornú prípravu klinických psychológov v USA (Konferencia v Boulder, 1949; Raimy, 1950).

Thayerská konferencia v roku 1954 (Cutts, 1955) pomohla stanoviť normy, podľa ktorých sa pripravovali školskí psychológovia v USA (Fagan, 2005b). Táto konferencia bola významná preto, že sa na nej definovali psychologické služby, zaviedli sa dve úrovne graduálneho štúdia, charakterizovali sa primárne funkcie výkonu praxe, a odporučili sa požadované osobné a profesionálne vlastnosti. V USA malo schválenie zákona *Vzdelanie pre všetky postihnuté deti* (P.L. 94 - 142, 1975), ktorý sa neskôr zmenil na zákon *Vzdelanie pre postihnutých ľudí*, rozhodujúci vplyv na nárast počtu školských psychológov, ktorí boli potrební, aby sa mohla zrealizovať táto legislatíva podporujúca špeciálne vzdelávanie, a aby mohli poskytovať služby. V roku 1981 mal v Anglicku *Zákon o vzdelaní* podobný vplyv na rozvinutie školskej psychológie v krajine.

Odborníci, venujúci sa praxi. Podľa odhadov je na svete 500 000 psychológov, z toho 100 000 pracuje v USA (Štatistiky Úradu práce, 2006). V Amerike je pomer počtu psychológov k počtu populácie 1 k 3000 a v Európe je to 1 k 1800. Odbor psychológie sa rozvíja najsilnejšie v Európe, kde

podľa odhadov študuje psychológiu 277 000 študentov postgraduálneho štúdia (Európska federácia asociácií psychológov – EFPA, 2006).

V rokoch 1940 – 1970 vzrástol v USA počet školských psychológov z pôvodných 500 na 5000. O tridsať rokov neskôr, v roku 2005, bolo v Amerike viac ako 32 000 školských psychológov (Charvat, 2005). Tak ako je to aj v prípade odborníkov z iných profesií, väčšina školských psychológov pracuje v mestách, na vidieku pracuje oveľa menej z nich (Hosp a Reschly, 2002; Oakland, 2003).

Prieskum, ktorý bol v roku 1990 vykonaný v 54 krajinách, zistil približne 87 000 školských psychológov (Oakland a Cunningham, 1992). Keď zohľadníme skutočnosť, že v niektorých krajinách sa ich počet zvýšil, v súčasnosti môže pôsobiť odhadom 100 000 školských psychológov.

Na poskytovanie služieb mal silný vplyv hrubý národný produkt krajiny. Najvyšší počet školských psychológov bol zaznamenaný najmä v krajinách s vysokým hrubým národným produktom. Na upresnenie dodajme, že v krajinách s vysokým HNP bolo priemerne 2000 školských psychológov, zatiaľ čo v krajinách s nízkym HNP ich bolo priemerne okolo 300. Priemerný ročný príjem školských psychológov v krajinách s vysokým HNP bol 17 000 USD, kým v krajinách s nízkym HNP to bolo 3000 USD. Hrubý národný produkt krajiny mal vplyv aj na pomer počtu školských psychológov k počtu študentov. V krajinách s vysokým HNP boli tieto hodnoty v priemere 1 k 3500 a v krajinách s nízkym HNP to bolo v priemere 1 k 26 000. V období, keď Oakland a Cunningham uverejnili svoju štúdiu, školskými psychológmi boli zväčša ženy (62%) – tridsiatničky, a svoje povolanie vykonávali 10 rokov (Oakland a Cunningham, 1992). Výsledky neskorších prieskumov o školských psychológoch v 10 krajinách potvrdzujú, že väčšina školských psychológov sú aj naďalej ženy (Jimerson a kol., 2004; Jimerson a kol., 2006).

V mnohých krajinách je možné študovať školskú psychológiu v rámci pregraduálneho aj graduálneho štúdia. V krajinách s vysokým hrubým národným produktom sú k dispozícii väčšinou také formy štúdia, ktoré sa končia získaním magisterského titulu, pokiaľ v krajinách s nízkym HNP ide väčšinou o pregraduálne štúdium, po skončení ktorého študenti získajú titul bakalára (alebo prvý profesný titul). Takmer všetci školskí psychológovia absolvujú 4-ročné pregraduálne štúdium psychológie, niektorí z nich absolvujú štúdium pedagogiky.

V roku 1990 bolo doktorské štúdium školskej psychológie možné len v USA. V súčasnosti je doktorské štúdium zavedené tiež v Brazílii, Anglicku a na Novom Zélande. Väčšina univerzitných profesorov v odbore školskej psychológie má magisterský titul, niektorí majú doktorský titul. 70% z nich učí na plný úväzok a 30% na čiastočný úväzok. Študenti graduálneho štúdia, ktorí sa chcú stať profesormi na univerzitách v odbore školská psychológia, získavajú zvyčajne magisterský titul. Jedným z dôvodov je to, že univerzity neponúkajú doktorské štúdium školskej psychológie. V

krajinách s nízkym HNP majú profesori zvyčajne veľmi malé platy (ich priemerná mzda v r. 1990 bola 4000 USD). Univerzitní profesori pôsobiaci v krajinách s nízkym HNP potrebujú obyčajne ešte jedno zamestnanie, aby si mohli udržať životný štandard strednej vrstvy (Oakland a Cunningham, 1992).

Odlíšné názvy profesie, podobné služby. Názvy profesie školských psychológov sú rôzne. Najčastejšie sa používa označenie „psychológ“. Termín „edukačný psychológ“ sa používa hlavne v krajinách Britského spoločenstva národov. V USA sa používa termín „školský psychológ“, a rovnako je to zaužívané aj v iných krajinách.

Príprava školských psychológov

Medzinárodný prieskum týkajúci sa školských psychológov, uskutočnený v roku 1990 (Oakland a Cunningham, 1992) zistil, že ich príprava prebieha veľmi podobne. Študijné plány pre odbor školskej psychológie sú zväčša zamerané na päť ťažiskových oblastí: kurzy, ktoré sa sústreďujú na kľúčové oblasti psychológie, diagnostické hodnotenie a intervenciu, interpersonálne zručnosti, profesionálne rozhodovanie, a právne a etické otázky. Kľúčové oblasti vrámci vedného odboru psychológie zahŕňajú psychológiu učenia sa a poznávania, výskumné projekty a štatistiky, ako aj biologickú, vývojovú, školskú, experimentálnu psychológiu osobnosti a sociálnu psychológiu. Služby diagnostického hodnotenia a intervencie sa zvyčajne zameriavajú na intelektuálne, študijné, emocionálne a sociálne vlastnosti formou uplatnenia behaviorálnych, citových, edukačných vzorov a vzorov pre sociálne systémy. Rozvoj interpersonálnych zručností sa zameriava zvyčajne na rozvíjanie zručností, potrebných na efektívnu spoluprácu, konzultácie a vodcovstva. Právne a etické otázky sa preberajú ako súčasť iných kurzov, alebo na samostatnom kurze. Na kurzoch, ktoré sa venujú výskumným projektom a štatistikám, sa zdôrazňuje úloha školského psychológa ako človeka, ktorý číta veľa odbornej literatúry, a nie ako tvorca takejto literatúry na základe vlastných vedeckých znalostí.

Typy služieb školskej psychológie

Typy služieb školskej psychológie sa určujú na základe dvoch všeobecných predpokladov: aká je príprava školských psychológov a aký je dopyt spoločnosti po ich službách. Školskí psychológovia by mali poskytovať len také služby, na aké sú vyškolení. Avšak praktickí pedagógovia a iné osoby, zodpovedné za stanovovanie typov služieb školskej psychológie, môžu ich pracovnú činnosť obmedziť len na pár najdôležitejších oblastí. Je teda zrejmé, že v každej krajine sa môžu poskytovať odlišné služby školskej psychológie. Školskí psychológovia spravidla poskytujú služby diagnostického hodnotenia a môžu tiež poskytovať priame služby (napr., poradenstvo pre študentov, tútorstvo) a nepriame služby (napr., vyučovať psychológiu, konzultácie pre učiteľov a rodičov, a poskytovanie doškoľovacích kurzov pre učiteľov). Služby školských psychológov sa môžu zameriavať na primárnu,

sekundárnu alebo terciárnu prevenciu a poskytovať sa jednotlivcom, skupinám alebo systémom (napr. nejakej škole alebo školskému systému).

Typy poskytovaných služieb školskej psychológie v určitej krajine vypovedajú o tom, do akej miery je odbor psychológie v danej krajine rozvinutý a akceptovaný, o vývoji psychologickéj profesie, a o dopyte po službách (Catterall, 1976, 1977, 1979). Napríklad, školská psychológia je bežná v krajinách, kde má odbor psychológie a psychologická profesia silnú pozíciu (napr. v Austrálii, Kanade, Izraeli, na Novom Zélande, v USA a západnej Európe). Naopak, odbor školskej psychológie je neznámy v krajinách, kde odbor psychológie a psychologická profesia nie sú rozvinuté (napr. v arabských krajinách, v Indii a Čínskej ľudovej republike). Služby školskej psychológie sa zvyčajne začínú rozvíjať a poskytovať až vtedy, keď krajina zabezpečí všeobecne prístupné vzdelávanie pre chlapcov a dievčatá od 1. po 12. ročník a zavedie služby špeciálneho vzdelávania. Ako sme už uviedli, na služby školskej psychológie má vplyv aj hrubý národný produkt v danej krajine (Oakland, 2000).

Odborné služby sa často poskytujú v rámci určitej nepísanej spoločenskej zmluvy medzi konkrétnym odborom a spoločnosťou. Na základe takejto spoločenskej zmluvy môže odbor vytvoriť študijné programy prípravy na univerzitách, vybrať vhodných uchádzačov o štúdium, určiť, ako bude prebiehať ich príprava, stanoviť normy, ktoré by mal spĺňať odborník v danej profesii, uskutočňovať výskum a venovať sa ďalším aktivitám, zameraným na rozvíjanie odboru. Spoločenské zmluvy od odborníkov vyžadujú, aby pomáhali všetkým ľuďom: žijúcim v meste alebo na vidieku, bohatým aj chudobným, mužom aj ženám, mladým aj starým. Odbor psychológie zvyčajne riadia vonkajšie normy, t.j. zákony, administratívne predpisy a etické zákony. Miera, do akej vonkajšie normy riadia určitý odbor, je meradlom, aké záväzky má daný odbor voči spoločenskej zmluve, a dá sa podľa nich určiť predpokladaný vývoj odboru.

Typy služieb, poskytovaných v 53 krajinách (USA nerátame), ktoré sa zapojili do prieskumu v roku 1990 (Oakland a Cunningham, 1992), sme analyzovali podľa toho, do akej miery boli riadené zvonka (Cunningham, 1994). Určili sme šesť skupín. Uvádžame niekoľko príkladov. V ôsmych krajinách školskú psychológiu neusmerňovali žiadne, alebo len malý počet vonkajších noriem (ide o krajiny Burkina Faso, Papua Nová Guinea, Grécko, Irán, Jemen, Nigerská republika, Južná Kórea a Etiópia). Tieto krajiny sme zaradili do prvej skupiny. Ich služby sa väčšinou zameriavali na pomoc ľuďom s vrodenými vývojovými poruchami (napr., poskytovanie základnej starostlivosti mentálne retardovaným deťom). Školská psychológia podliehala väčšiemu počtu vonkajších noriem v krajinách, ktoré sme zaradili do tretej skupiny (napr. Taliansko, Čínska ľudová republika, Poľsko, Rusko), kde mal socializmus silný vplyv na psychologické služby. Služby školskej psychológie najviac podliehali vonkajším normám v krajinách, tvoriacich šiestu skupinu (napr. Dánsko, Anglicko, Izrael, Nový Zéland). Išlo o podobné služby vo všetkých týchto krajinách a výber bol široký, mohli ich využívať jednotlivci, skupiny aj systémy (pozri Cunningham, kapitola 46 v tejto príručke).

Okolnosti, ktoré ovplyvnia budúcnosť školskej psychológie

Na budúcnosť školskej psychológie má silný vplyv päť vonkajších faktorov (t.j. historické dedičstvo a aktuálne podmienky v krajine, ekonomika, geografia a jazyk, ako aj potreby a priority daného národa), a päť vnútorných faktorov (t.j. stupeň profesionality, určenie rozsahu služieb a poslania školskej psychológie, jej právneho postavenia, záväzky školskej psychológie voči vzdelávaniu a jej prispievanie vrámci vedy). O každom z uvedených faktorov si teraz povieme podrobnejšie.

Vonkajšie faktory, ktoré majú vplyv na školskú psychológiu

Historické dedičstvo a aktuálne podmienky v krajine. Kultúrna situácia v krajine je často odrazom dlhoročných historických a národných stratégií. Napríklad, cieľom národných stratégií v niektorých krajinách je spájať sa s inými krajinami, spoločne využívať vedomosti a technológie, vážiť si rôzne presvedčenia, a zapájať sa do ďalších aktivít, ktoré smerujú ku kultúrnemu pluralizmu. Môžeme očakávať, že v týchto krajinách sa bude psychológia rozvíjať formou podporovania hodnôt daného národa.

Naopak, národné stratégie v iných krajinách sú zamerané tak, aby sa tieto krajiny nespájali s inými krajinami a zostali izolované. Ako príklad môžeme uviesť Sovietsky zväz, a tiež mnohé krajiny Stredného východu a Subsaharskej Afriky (Friedman, 2005). V týchto krajinách psychológia nie je rozvinutá a zrejme to tak aj zostane. Školská psychológia má silnú pozíciu len vtedy, ak je psychológia v krajine uznávaným odborom a slúži v záujme potrieb a hodnôt určitého národa.

Treba dodať, že odbor psychológie má svoje ťažisko v západných krajinách. Napríklad, osobné rozdiely, ktoré sú pre odbor psychológie kľúčové, sú v západných kultúrach dôležitejšie ako v niektorých iných kultúrach. Z toho vyplýva, že odbor, ktorý sa venuje skúmaniu osobných rozdielov, nebude príliš významný v krajinách, kde sa podporujú kolektivistické postoje. Psychológia, a teda aj školská psychológia, sa stane viac akceptovaná, keď si rozšíri teóriu, výskum a aplikáciu nových vedeckých poznatkov a presiahne svoju súčasnú dominantnú (napr., izraelskú, severoamerickú, západoeurópsku) vedeckú erudovanosť a bude sa zaoberať aj teóriou, výskumom a aplikáciou nových vedeckých poznatkov z krajín, kde je psychológia ešte len v začiatkoch vývoja.

Ekonomika v krajine. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že psychológia a školská psychológia sú v krajine rozvinutejšie vtedy, ak má daná krajina silné ekonomické zdroje. Krajiny s vyšším hrubým národným produktom majú zvyčajne dobre rozvinutý systém vzdelávacích inštitúcií (t.j., od predškolskej výučby až po poddoktorské štúdium), poskytujú služby deťom so špeciálnymi učebnými potrebami, vzdelávajú rovnako chlapcov aj dievčatá, majú vyššie percento odborníkov, a poskytujú týmto odborníkom vyšší plat. V týchto krajinách má psychológia zvyčajne silnú pozíciu. Avšak ľudia,

ktorí žijú v krajinách, kde je hrubý národný produkt nízky, často nemajú dostatok peňazí ani na jedlo, oblečenie a bývanie. Za takýchto podmienok nemôže fungovať psychológia ani školská psychológia.

Geografická poloha krajiny. Na vývoj psychológie mali vplyv aj geografické podmienky. V niektorých regiónoch môže byť psychológia dobre rozvinutá, v iných len slabo. Napríklad, psychológia má silnú pozíciu a prosperuje vo väčšine európskych krajín, no v Afrike je jej pozícia slabá, a psychológia tam prakticky ani neexistuje. Susediace krajiny sa často vyvíjajú podobným spôsobom. Geografická vzdialenosť krajiny od hlavných centier psychológie mala často zásluhu na rozvinutí psychológie v danej krajine. Poznatky zo psychológie sú však dostupné pre každého, kto má k dispozícii textový procesor, je pripojený na Internet a vie po anglicky. Z uvedeného vyplýva, že geografická izolácia krajiny už prestáva znamenať hlavnú prekážku k odboru psychológie a znalostiam o školskej psychológii.

Jazyk používaný v krajine. Mnohé z prvých dokumentov, zaoberajúcich sa psychológiou, boli napísané v nemčine a vo francúzštine. Angličtina sa stala medzinárodným dorozumievacím jazykom pre vedu. Najviac akademických periodík je publikovaných v angličtine. Medzinárodné konferencie prebiehajú zvyčajne takisto v angličtine. Znalosť angličtiny sa teda stala nevyhnutnou podmienkou na získanie vedeckých a odborných vedomostí. Psychológia, a tiež školská psychológia sa budú najrýchlejšie rozvíjať v krajinách, kde je angličtina materinským jazykom, alebo kde sa angličtina vyučuje ako hlavný cudzí jazyk. Vo väčšine krajín sveta sa od psychológov očakáva, že vedia po anglicky. Tí, ktorí nevedia, majú ťažší prístup k súčasným poznatkom, prípadne sa k nim vôbec nedostanú.

Potreby a priority v krajine. Problémy, ktoré stimulujú vývoj silných vedných odborov a druh príslušných odborných služieb, sú vždy odrazom potrieb a priorít v určitej krajine. Napríklad, v západnej Európe a v USA bolo zavedenie školskej psychológie reakciou na národné potreby a priority. Či sa psychológia a školská psychológia v krajine ujme a bude sa ďalej rozvíjať, to do istej miery závisí od schopnosti psychológov, venujúcich sa praxi, obhájiť dôležitosť svojej profesie pre napĺňanie dôležitých potrieb daného národa. Ako príklad uvádzame, že psychológia získava pevnú pozíciu v Čínskej ľudovej republike tým, že sa podieľa na jej ekonomickom vývoji, čo je pre tento štát potrebou a prioritou. V Japonsku narastá záujem o klinickú psychológiu, ako reakcia na to, aby sa krajina vyrovnala so zmenou tradičných rolí mužov a žien – ide o potrebu a prioritu tohto národa. Školská psychológia nemá silnú pozíciu ani v jednej z týchto dvoch krajín. Táto skutočnosť sa však môže zmeniť, ak ľudia pochopia, že školská psychológia môže pomôcť pri napĺňaní potrieb a priorít krajiny. Školskí psychológovia môžu významnou formou pomôcť žiakom a študentom, aby dosiahli dobré študijné výsledky – zameraním sa na ich vzdelávacie a psychologické potreby a podporovaním ich duševnej rovnováhy.

Vnútorne faktory, ktoré majú vplyv na školskú psychológiu

Stupeň profesionality školskej psychológie. Aby psychológia a jej príbuzné odbory, vrátane školskej psychológie, mohli dobre fungovať, spoločenská zmluva medzi odborom psychológie a spoločnosťou musí byť uznaná. Psychológia, ako aj školská psychológia majú za úlohu vypracovať vysokoprofesionálne a zákonné normy, ktorým bude podliehať všeobecné vzdelávanie, a tiež kontinuálne vzdelávanie psychológov, ďalej etické normy pre verejnosť – ako záväzok, že tento odbor bude slúžiť ľuďom všetkých povolání a vrstiev, a že bude poskytovať efektívne a uznávané, v podstate nevyhnutné služby pre verejnosť.

Pevnosť pozície nejakého odboru v krajine má priamu súvislosť s tým, aká silná je jeho národná profesionálna asociácia (alebo asociácie, ak ich má odbor v krajine viac). Aby profesionálne asociácie mohli vzniknúť, potrebný je dostatočný počet zamestnancov určitého odboru. Psychológia má silnú pozíciu iba v tých krajinách, kde fungujú profesionálne asociácie. Toto pravidlo platí aj pre odbor školskej psychológie. Profesionálne asociácie sú potrebné tiež preto, aby fungovali ako vedúce orgány pri vytváraní vysokoprofesionálnych noriem, a dohliadajú na to, aby sa tieto normy splnili a dodržiavali.

Skutočnosť, či sú pre odbor psychológie a jej príbuzné odbory vytvorené silné medzinárodné asociácie, je spoľahlivým meradlom funkčnosti týchto odborov z medzinárodného hľadiska. Psychológii reprezentujú dve silné medzinárodné asociácie. Medzinárodná únia pre psychologické vedy (IUPsyS) bola založená v roku 1951, aby slúžila ako asociácia národných psychologických asociácií. Jej členmi sa stalo približne 70 z nich. Opačne je to v prípade členstva v Medzinárodnej asociácii aplikovanej psychológie (IAAP), ktorej členmi sa stávajú jednotliví psychológovia, venujúci sa psychologickému praxi. Medzinárodná únia pre psychologické vedy a Medzinárodná asociácia aplikovanej psychológie sa každé dva roky striedajú na financovaní medzinárodných konferencií. Psychológia získava silnejšiu pozíciu takisto prostredníctvom rôznych regionálnych asociácií (napr., v severnej a južnej Amerike, v Ázii a Európe).

Školská psychológia mala pevné medzinárodné zastúpenie aj prostredníctvom Medzinárodnej asociácie pre školskú psychológiu (ISPA). Táto Asociácia zaviedla kódex etických noriem (Oakland, Goldman a Bischoff, 1997), vymedzila špecializáciu školskej psychológie (Oakland a Cunningham, 1992) a odporučila vzorový program pre prípravu odborníkov v danej profesii (Cunningham a Oakland, 1998). V súčasnosti je jej vplyv obmedzený z dôvodu malého počtu individuálnych členov (približne 400 až 500) a 30 národných asociácií školských psychológov (pozri Oakland, kapitola 47 v tejto príručke). Školskí psychológovia v rôznych krajinách sveta sa domnievajú, že Medzinárodná asociácia pre školskú psychológiu môže zohrávať významnú rolu formou organizovania workshopov a iných výcvikových aktivít počas svojho každoročného kolokvia, ako aj podporovaním spolupráce medzi kolegami z rôznych krajín, a podporovaním výmeny informácií (napr. o výskumoch) (Jimerson a kol., 2004; Jimerson a kol., 2006).

Určenie rozsahu služieb a poslania školskej psychológie. Každá profesia musí mať jasne vymedzené, čím sa zaoberá, aby bola hodnoverná pre iné profesie a verejnosť. Je potrebné, aby profesionálne asociácie zobrali do vlastných rúk prípravu formulácií, ktorými určia druh a rozsah služieb a ich poslanie. Určenie rozsahu služieb a poslania školskej psychológie by malo obsahovať ambície, musia však byť reálne dosiahnuteľné. Toto určenie je potrebné na to, aby stanovené charakteristiky služieb školskej psychológie boli v súlade so spoločenskou zmluvou.

Právne postavenie školskej psychológie. Školská psychológia má silnú pozíciu v tých krajinách, kde zákony stanovujú, aby poskytovala svoje služby, a tie musia byť podľa zákona finančne podporované. Aby sa takýto zákon zaviedol, nevyhnutnou podmienkou je, aby krajina určila rozsah služieb a poslanie školskej psychológie. A navyše, zvyčajne je tiež potrebné, aby v krajine fungovala silná národná asociácia.

Školská psychológia a jej záväzky voči vzdelávaniu. Školskí psychológovia sa pohybujú medzi dvoma oblasťami: psychológiou a vzdelávaním. Keďže majú predovšetkým psychologické vzdelanie, snažia sa aplikovať teóriu psychológie, výskum a nové vedecké poznatky, spolu so svojimi osobnými znalosťami, v rámci dôležitých problémov týkajúcich sa detí a mládeže, a študentov všeobecne. Praktickí pedagógovia (edukátori) zvyčajne stanovujú koncepciu (politiku) vzdelávania a vedú financie danej krajiny, určené pre poskytovanie služieb. Môžu, ale nemusia uvítať služby školských psychológov. Z uvedeného vyplýva, že vzťahy medzi vzdelávaním a školskou psychológiou sú dôležité pre dobré fungovanie školskej psychológie.

Prvý z autorov tejto kapitoly sa nedávno stretol s niekoľkými riaditeľmi škôl v istej severoamerickej krajine, aby s nimi prediskutoval, akým spôsobom môžu byť služby školskej psychológie užitočnejšie. Niektorí riaditelia sa kriticky vyjadrili ohľadom skutočnosti, že školskí psychológovia nie sú tímovými hráčmi a nepomáhajú pri dosahovaní globálnych cieľov, ktoré si ich školy stanovili. Uvedené kritické komentáre nám opäť pripomínajú, že medzi školskou psychológiou a vzdelávaním funguje spoločenská zmluva. Školskí psychológovia musia vykonávať svoju prácu takým spôsobom, aby napomáhali vzdelávaciemu procesu. V opačnom prípade by mali rátať so situáciou, že ich zastúpia iní špecialisti. Pre školských psychológov je dôležité, aby boli tímovými hráčmi, no zároveň musia byť kritickí voči službám, ktoré nie sú pre študentov užitočné, a vystupovať ako objektívni činitelia v rámci škôl, kde pôsobia.

Školská psychológia a jej prispievanie v rámci vedy. Ako sme už uviedli, profesionálna práca psychológov, ako aj školskú psychológiu, vychádza z vedného odboru psychológie. Školská psychológia teda nielen čerpá z tohto odboru, ale sa aj významne podieľa na tvorení teórie, na uskutočňovaní výskumu a na uplatňovaní nových vedeckých poznatkov. Vedný odbor psychológie navyše očakáva, že školská psychológia ako jeho špecializácia bude aktívne slúžiť a pomáhať deťom a mladým ľuďom, najmä čo sa týka vzdelávania (Oakland, 2003).

Výsledky medzinárodného prieskumu medzi školskými psychológmi v 10 krajinách ukázali, že školskí psychológovia vedia lepšie určiť vonkajšie ako vnútorné problémy, s ktorými sa stretávajú vo svojej profesii (Jimerson a kol., 2004; Jimerson a kol., 2006). Medzi takéto najvýraznejšie vonkajšie problémy patrí nedostatok peňazí na riadne financovanie služieb a nízka pozícia školskej psychológie v spoločnosti. Najzávažnejšími vnútornými problémami sú nedostatočné výskumné a hodnotiace metódy, slabé profesionálne vedenie a kontrola.

Budúcnosť školskej psychológie vo svete

Aby sa mohol tento vedný odbor rozšíriť aj do východných krajín, je nutné, aby sa školskí psychológovia pôsobiaci vo východných krajinách aktívnejšie zapojili do výskumu a snažili sa o rozvoj svojho odboru. Bolo by preto vhodné, aby sa vytvorila spolupráca medzi uznávanými odborníkmi v odbore školskej psychológie a tými, ktorí žijú a pracujú v krajinách, kde sa školská psychológia ešte len začína rozvíjať. Spoločnými schopnosťami môžu riešiť závažné problémy v rozvojových krajinách s vedeckou dôslednosťou. V ostatných kapitolách tejto príručky nájdete informácie a postrehy týkajúce sa odboru školskej psychológie vo svete. Nárast a rozšírenie tohto odboru závisí aj od toho, do akej miery sa uskutočňuje spolupráca medzi kolegami z rôznych krajín sveta.

Medzinárodná asociácia školskej psychológie: jej vznik, dosiahnuté úspechy a poslanie do budúcnosti

Vzniku každej profesie predchádza dlhý a namáhavý proces. Potrebné sú nasledovné kľúčové atribúty. Uvádzame ich v poradí podľa dôležitosti. Najprv sa vytvorí súbor všeobecne uznávaných poznatkov, a ten sa časom stane základom pre výskum a odbornú prax. Tieto poznatky sa rozširujú a uchovávajú prostredníctvom periodík, kníh a iných informačných zdrojov. Vzdelávacie inštitúcie vytvoria programy za účelom šírenia týchto poznatkov a propagujú ich prostredníctvom výskumu a iných vedeckých aktivít. Na osoby, ktoré majú k poznatkom prístup, sa môžu vzťahovať obmedzenia.

Vzhľadom k tomu, že odborníci majú viac pracovných príležitostí, vzdelávacie inštitúcie vypracúvajú programy odbornej prípravy pre budúcich odborníkov, ktorí budú pracovať v službách pre širokú verejnosť. Programy v prvom štádiu pripravujú všeobecne zameraných odborníkov, z ktorých sa ďalším štádiom stávajú špecialisti. Odborníci z každej profesie pracujú na vytvorení asociácie, ktorá by slúžila ich potrebám a záujmom verejnosti. Prvá profesionálna asociácia je zvyčajne zameraná širšie a snaží sa zoskupiť všetkých odborníkov, vykonávajúcich danú profesiu. Postupom času môžu vzniknúť ďalšie profesionálne asociácie, zamerané na plnenie špecifickejších potrieb.

Vznik profesionálnej asociácie môže byť jedinou najdôležitejšou udalosťou, označujúcou vytvorenie nejakej profesie. Každá asociácia zvyčajne vytvorí etické zákony, ktoré majú zabezpečiť vysokú kvalitu vykonaných odborných služieb, určí, aké odborné služby budú odborníci, členovia asociácie, poskytovať, stanoví smernice, podľa ktorých má prebiehať príprava odborníkov, schváli alebo akredituje inštitúcie, ktoré spĺňajú stanovené kritériá, a vydáva vzdelanostno-kvalifikačné certifikáty svojim členom, ak preukážu základné, ako aj pokročilé znalosti a zručnosti.

Vznik a vývoj Medzinárodnej asociácie pre školskú psychológiu (ISPA) spĺňa mnohé z týchto atribútov. Táto kapitola vás oboznámi s históriou ISPA a rozoberá niektoré vznikajúce potreby. Vznik a vývoj ISPA môžeme najlepšie pochopiť v kontexte histórie školskej psychológie (Tabuľka 47.1). Je to však veľmi rozsiahla téma a presahuje kapacitu tejto kapitoly. Ak máte záujem dozvedieť sa viac o histórii školskej psychológie, odporúčame vám literatúru od autorov uvedených v zátvorke (Catterall, 1976, 1977, 1979; Culbertson, 1983; Fagan a Wise, 2000; French, 1990; Oakland, 1993; Saigh a Oakland, 1989).

Pôvod ISPA siaha do roku 1972, keď Sekcia školskej psychológie Americkej psychologickéj asociácie vytvorila Medzinárodný výbor pre školskú psychológiu. Tento Výbor mal vodcovskú funkciu počas nasledujúcich 10 rokov. V roku 1973 sa k nemu pripojila Národná asociácia školských psychológov. Najväčšia zásluha na vytvorení Medzinárodného výboru pre školskú psychológiu patrí Frances Mullen zo Sekcie školskej psychológie a Calovi Catterallovi z Národnej asociácie školských psychológov. Frances Mullen (1981) bola vizionárkou a venovala sa založeniu infraštruktúr, ktoré podporovali výmeny psychológov vrámci rôznych krajín sveta. Pôsobila vo funkcii prezidentky a generálnej sekretárky Medzinárodnej rady psychológov a precestovala mnohé, aj vzdialené krajiny od jej domova v Chicagu. Catterall a Anders Poulsen mali najväčšiu zásluhu na založení ISPA.

Catterall bol vysoko uznávaný školský psychológ v USA. Dostal ocenenie za poskytovanie veľmi kvalitných služieb ako školský psychológ v Kalifornii a neskôr bol zvolený za prezidenta Národnej asociácie školských psychológov. Čo je však dôležitejšie, Catterall sa stal ústrednou postavou v procese podporovania záujmu ďalších krajín o školskú psychológiu. Napríklad, v rokoch 1974 – 1981 organizoval putovné semináre do rôznych krajín. V roku 1975 zorganizoval prvé kolokvium

v Mníchove, ktoré sponzoroval Medzinárodný výbor pre školskú psychológiu, a v roku 1977 usporiadal spolu s Poulsenom ďalšie takéto kolokvium v dánskom Helsingore. Do roku 1981 zaviedol Catterall študijné skupiny školských psychológov do krajín celého sveta (Tabuľka 47.2).

Ako sme už uviedli na začiatku tejto kapitoly, každá profesia potrebuje súbor všeobecne uznávaných poznatkov, ktorý sa ďalej rozširuje a uchováva prostredníctvom periodík, kníh a iných informačných zdrojov. Catterallove trojzväzkové redigované dielo, *Psychológia v školách z medzinárodného hľadiska*, obsahovalo prvé poznatky o školskej psychológii v rôznych krajinách sveta. Prvý zväzok (Catterall, 1976) sa zaoberal službami školskej psychológie v 12 krajinách: Západné Nemecko, Rakúsko, Dánsko, Nórsko, Švédsko, Británia, Kolumbia, Kanada, Nový Zéland, Austrália, Taiwan a Pakistan, ale aj službami v Latinskej Amerike a v Amerických školách v zámorí. Druhý zväzok (Catterall, 1977) sa zamerail na týchto 13 krajín: Írsko, Belgicko, Československá socialistická republika, Švajčiarsko, Turecko, Irán, Izrael, Egypt, Južná Afrika, India, Mexiko, Portoriko a USA. Tretí zväzok (Catterall, 1979) sa zamerail na nasledujúcich 8 krajín: Sovietsky zväz, Poľsko, Taliansko, Thajsko, Japonsko, Peru, Island a Fínsko. Catterall vo svojom diele hovoril aj o okolnostiach, ktoré majú vplyv na školskú psychológiu, a o problémoch spojených s vytváraním medzinárodných asociácií, ktoré by mali na starosti riešenie problémov školskej psychológie v rôznych krajinách sveta.

Catterallove pracovná zanietenosť a vytrvalosť je evidentná v tom, že sa snažil ziskávať a vydávať diela o školskej psychológii v 33 krajinách. Táto prvá literatúra mala nesmiernu hodnotu v tom, že preukázala medzinárodnú dimenziu praxe školskej psychológie. Má zásluhu aj na vývoji profesionálnych asociácií, ktoré sa zaoberajú dôležitými problémami školských psychológov a ľudí, ktorým sú ich služby adresované. Catterall si korešpondoval s rôznymi školskými psychológmi z celého sveta a týmto spôsobom s nimi nadviazal osobné vzťahy, a na základe vzájomného porozumenia vznikla medzi nimi aj spolupráca.

Práve formou korešpondencie sa mu podarilo nadviazať pevný a trvalý kontakt s Andersom Poulsenom. V roku 1974 reagoval Poulsen na Catterallov list poznámkou, „Rád by som vedel, ako ste ma našli.“ Catterallove schopnosť vyhľadávania lídrov v oblasti školskej psychológie, medzi ktorých patril aj Poulsen, zabezpečila väčšiu podporu v rámci rozvíjania medzinárodnej infraštruktúry, ktorá mala slúžiť v záujme školskej psychológie.

Podobne ako Catterall, aj Poulsen bol vysoko uznávaným školským psychológom vo svojej krajine, v Dánsku. Aj on sa veľmi aktívne angažoval v službách školskej psychológie prostredníctvom svojej práce, cestovaním a korešpondenciou. Poulsen sa významnou mierou zaslúžil o rozvinutie a udržanie vysokej kvality služieb školskej psychológie v Dánsku. Okrem toho pôsobil ako čestný prezident Výboru dánskej psychologickkej asociácie školských psychológov. Poulsen bol váženým človekom, a preto bol vymenovaný za člena viacerých významných vládnych výborov a komisií, ktoré sa

usilovali o rozvíjanie základného vzdelávania, vzdelávania osôb so špeciálnymi učebnými potrebami, a psychologických služieb na školách. Mnoho skúseností získal Poulsen v zahraničí. Bol napríklad členom Dánskej asociácie pre medzinárodnú spoluprácu (Mellempfolkeligt Samvirke), ktorá mu umožnila podniknúť krátke misie do rôznych krajín Afriky a Ázie. V rokoch 1961 – 1962 zastával Poulsen funkciu v Organizácii Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO) v *Medzinárodnom inštitúte pre výskum so zameraním na deti* v Thajsku, krajine, s ktorou je stále v úzkom kontakte. Vďaka svojim početným medzinárodným kontaktom sa mu podarilo vybaviť študijné pobyty pre dánskych školských psychológov do viac ako 10 krajín – prvou krajinou boli Spojené štáty americké v roku 1976.

V priebehu nasledujúcich 10 rokov, ešte pred Catterallovou smrťou v roku 1984 počas účasti na kolokviu organizovaného prostredníctvom Medzinárodnej asociácie pre školskú psychológiu (ISPA) vo meste Orléans vo Francúzsku, nadviazal Catterall s Poulsenom pevný vzťah s cieľom vzájomnej spolupráce, a obidvaja sa svojimi výnimočnými schopnosťami podieľali na vzniku Asociácie ISPA. Keď Poulsen rekapituloval svoj vzťah ku Catterallovi, poznamenal pritom, „Naša spolupráca fungovala bezproblémovo a ja som si hlboko vážil Catterallovu dynamickú osobnosť a vizionárskeho ducha. Verím, že aj on si vážil moju pomoc pri vytváraní a určovaní zamerania ISPC (Medzinárodného výboru pre školskú psychológiu) v rokoch 1975 – 1976, ako aj to, že som sa snažil udržať naše plány v medziach reality.“ (Poulsen, 2004, s. 1)

Kapitoly v tejto príručke svojim obsahom poukazujú na veľké úspechy, ktoré školskí psychológovia dosiahli v rôznych krajinách sveta. Táto záverečná kapitola uvádza stručnú syntézu, ktorá zdôrazňuje niektoré z dôležitých podobností a odlišností vrámci 43 krajín a upozorňuje na určité výzvy, ktoré na školskú psychológiu čakajú v nasledujúcich rokoch. Na začiatku kapitoly je uvedený prehľad niekoľkých vzdelávacích, demografických a geografických charakteristík jednotlivých krajín. Uvedené charakteristiky poskytujú dôležité informácie pre prácu školských psychológov. V kapitole ďalej nájdete stručnú históriu a súčasnú situáciu školskej psychológie a jej infraštruktúry, informácie o tom, ako prebieha príprava školských psychológov, aké sú ich úlohy a funkcie, a dozviete sa o niektorých zo súčasných problémov, s ktorými sa školská psychológia stretáva.

Školská psychológia v medzinárodnom kontexte

Podmienky, v ktorých školskí psychológovia pracujú, sa do značnej miery líšia vzhľadom na rôznorodosť krajín, kde sa poskytujú psychologické služby. Táto časť sa zaoberá tým, aký vplyv má vzdelávací systém danej krajiny, demografickými charakteristikami, ekonómiou a geografiou.

Vzdelávacie systémy a služby školskej psychológie

Služby školskej psychológie sú vo všeobecnosti lepšie zriadené a zaužívané v krajinách s vysoko rozvinutým vzdelávacím systémom, ktorý je legislatívne ustanovený a zabezpečuje vzdelávanie všetkým deťom, ako aj špeciálne vzdelávacie služby študentom s trvalými a závažnými problémami s učením a poruchami správania. Služby školskej psychológie sú zaužívané vo väčšej miere v krajinách, kde je psychológia dlhodobo uznávaným odborom, a využíva sa najmä na pomáhanie ľuďom. Takýmito krajinami sú Austrália, Kanada, Izrael, Nový Zéland, Spojené štáty americké a väčšina západoeurópskych krajín. Nájdeme však aj výnimky. Napríklad Japonsko, napriek tomu, že systém všeobecného a špeciálneho vzdelávania v tejto krajine je na vysokej úrovni, pokiaľ ide o služby školskej psychológie, ako aj iné psychologické služby, ich vývoj je len v začiatkoch.

Rozdiely v úrovni poskytovania služieb školskej psychológie súvisia tiež s tým, či vláda určitej krajiny riadi vzdelávacie služby na národnej, regionálnej alebo lokálnej úrovni. V krajinách s vysoko centralizovanými národnými systémami vzdelávania učebné osnovy zvyčajne tvorí a upravuje vláda, a sú platné pre celú krajinu. Vláda tiež rozhoduje o veľkosti, výstavbe a umiestnení štátnych škôl v krajine. Riaditelia takýchto škôl majú zvyčajne len veľmi malú alebo žiadnu právomoc pri výbere zamestnancov alebo prijímaní študentov. Naopak, pokiaľ ide o systémy vzdelávania, ktoré nie sú až natoľko riadené vládou, môžu riaditelia škôl vo väčšej miere disponovať s rozpočtom školy, prijímať a vypovedať zamestnancov, vyberať študentov, ako aj tvoriť a zavádzať učebné osnovy. V niektorých krajinách (napr. v Austrálii a Kanade) riadi školstvo štát alebo provincie, z toho dôvodu môžu byť deťom poskytované v každom štáte iné služby. Neplatí to však v prípade Ruska, kde sa vzdelávanie

riadi na federálnej úrovni, a z toho dôvodu majú jednotlivé štáty a regióny menšiu právomoc ohľadom tvorby zákonov pre oblasť vzdelávania.

Demografické údaje a služby školskej psychológie

Ak vezmeme do úvahy rôzne rozlohy a lokalizácie krajín, ktorými sa zaoberá táto kniha, vôbec nás neprekvapí, že ich demografické údaje sa diametrálne odlišujú. Niektoré krajiny majú extrémne malú rozlohu. Napríklad, Malta, kde žije 1265 obyvateľov, má najväšiu hustotu populácie zo všetkých krajín rámci Európskej únie. Aj Holandsko a Hong Kong sú malé a husto osídlené krajiny. Hoci majú Austrália a 48 štátov USA podobnú rozlohu, Austrália má oveľa nižší počet obyvateľov (20,3 mil.) ako Spojené štáty (297,7 mil.). V Rusku, ktoré má najväčšiu rozlohu zo všetkých krajín sveta, žije 144,5 miliónov obyvateľov, čo predstavuje polovicu obyvateľov Spojených štátov.

Vo väčšine krajín žije populácia prevažne v mestách. Sú krajiny (napr. India, Pakistan), kde väčšina obyvateľstva žije na vidieku, v odľahlých a ťažko prístupných oblastiach. Na vidieku sú služby školskej psychológie menej rozvinuté, pretože mnohé komunity tam nemajú prístup ani k základnému vzdelaniu a zdravotníckym službám, a už vôbec nie k školským psychológom.

Ekonomické problémy a služby školskej psychológie

Medzi krajinami sú obrovské rozdiely aj pokiaľ ide o ekonomiku. Táto skutočnosť nikoho neprekvapí, keď si uvedomíme všeobecne známe rozdiely v ekonomických podmienkach medzi tzv. bohatšími a chudobnejšími národmi. Uvedený fakt je premietnutý v priemernom hrubom domácom produkte na jedného obyvateľa. V Zimbabwe je to 1900 USD, v Pakistane 2200 USD a v Indii 3100. Avšak v Dánsku je to 32 200 USD, v Hong Kongu 34 200 USD a v USA 40 100 USD. Obyvatelia žijúci na vidieku majú zvyčajne oveľa nižší príjem ako ľudia v mestách.

Geografia a služby školskej psychológie

Aj rozloha krajiny môže mať vplyv na poskytovanie vzdelávacích služieb. Najvýraznejšie sa to prejavuje v rozľahlých a riedko osídlených krajinách, ako je Kanada a Austrália, kde môžu byť obrovské vzdialenosti medzi jednotlivými školami. Školy v týchto krajinách majú problém s náborm a udržaním si učiteľov. Zabezpečenie doplnkových služieb, vrátane služieb poskytovaných školskými psychológmi, je tu zriedkavé.

Vznik, história a súčasná situácia v odbore školskej psychológie vo svete

Školská psychológia sa začala vyvíjať na začiatku 20. storočia, keď si zástupcovia škôl a rodičia v niektorých západoeurópskych krajinách a v Spojených štátoch amerických všimli, že niektoré deti majú problémy počas výučby vo všeobecných vzdelávacích triedach. Preto bolo potrebné určiť kritériá a podľa nich zistiť, pre ktoré z detí je výučba v bežných triedach vhodná a pre ktoré nie. Tieto rozdiely medzi deťmi sa dali zčasti určiť pomocou testov na meranie inteligencie, ktoré psychológovia v tom období práve vytvárali a začínali používať. To je dôvodom, prečo sa v mnohých krajinách odbor školskej psychológie dáva do súvisu s testovaním študentov, ktorým v prípade potreby odporučia alternatívne vzdelávacie metódy.

Krajiny, ktoré majú vysoký hrubý domáci produkt (HDP) a vzdelávací systém na vysokej úrovni, vrátane vyššieho vzdelávania, mohli lepšie vyškoliť školských psychológov a poskytnúť im uplatnenie. V iných krajinách (napr. v Albánsku, Maďarsku, Taliansku), najmä tam, kde bolo k dispozícii málo finančných prostriedkov na testovanie študentov, sa vznik školskej psychológie nespájala natoľko s hodnotením, ale vo väčšej miere s poskytovaním služieb zameraných na podporovanie sociálnej, emocionálnej, behaviorálnej a duševnej rovnováhy študentov.

Pomer počtu školských psychológov k počtu študentov

Hoci každá kapitola obsahuje údaje o pomere počtu školských psychológov k počtu študentov, je ťažké zostaviť porovnanie týchto hodnôt. Z časti je dôvodom skutočnosť, že v krajinách sú obrovské rozdiely medzi mestami a vidiekom, pokiaľ ide o uvedené pomery hodnôt. Napríklad, v Moskve a Krasnojarskej oblasti (Rusko) ide o pomer počtu 1 k 700 a 1 k 500. Avšak takmer v celom Rusku je tento pomer oveľa väčší. Podobne je to v Estónsku, kde je priemerný pomer počtu školských psychológov k počtu študentov 1 k 700 alebo 1 k 800 v školách, ktoré zamestnávajú školských psychológov, pričom ide takmer výlučne o mestské školy. V mnohých vidieckych oblastiach nenájdem žiadnych školských psychológov.

Iní autori určujú odhady pomeru počtu školských psychológov k počtu všetkých študentov v krajine. Napríklad, čo sa týka školských psychológov zamestnaných v štátnych školách, v Anglicku a vo Walese je tento pomer 1 k 3000, na Cypre 1 k 5000 a v Hong Kongu 1 k 13 100. V krajinách, kde sa nevedú štatistiky o počte školských psychológov, vieme určiť len približné odhady.

Pomer počtu mužov a žien školských psychológov a používané termíny na označenie názvu tejto profesie

Prevažná väčšina školských psychológov sú ženy, spravidla okolo 80%, v niektorých krajinách dokonca 100%. Hoci je vo väčšine krajín zaužívaný termín *školský psychológ*, používajú sa aj iné termíny (napr. *edukačný psychológ*, *psychologický poradca*, *školský poradca* a *školský konzultant*). Odlišné termíny, zaužívané v rôznych krajinách, však nemajú zásadný vplyv na úlohy a funkcie

školských psychológov. Školskí psychológovia vo všetkých krajinách sveta poskytujú veľmi podobné služby, hoci názvy ich profesie sa môžu líšiť.

Infraštruktúra školskej psychológie vo svete

Národné združenia školskej psychológie

Pozícia školskej psychológie rámci krajiny často úzko súvisí s tým, aké silné sú národné združenia, reprezentujúce tento odbor. Medzi krajinami sú obrovské rozdiely ohľadom výskytu silných národných združení. Krajiny, v ktorých je odbor psychológie vysoko rozvinutý, kde je dlhšia tradícia v poskytovaní služieb školskej psychológie a vyšší počet školských psychológov, majú zvyčajne silnejšie profesionálne združenia ako iné krajiny.

V niektorých krajinách fungujú národné profesionálne združenia pre školskú psychológiu, je to však zriedkavé. V mnohých, najmä rozvojových krajinách, chýba školským psychológom stabilná profesionálna záštita. O neprítomnosti stabilného profesionálneho združenia svedčí aj skutočnosť, že v mnohých krajinách školskí psychológovia nevlastnia akreditáciu ani licenciu. A pre nedostatok príležitostí na získanie akreditácie sa môžu stať školskými psychológmi aj ľudia, ktorým chýba potrebné vzdelanie.

V krajinách, kde je školských psychológov málo, zvyčajne neexistujú žiadne profesionálne združenia, ktoré by sa zameriavali len na školskú psychológiu. Preto sa školskí psychológovia často stávajú členmi všeobecného národného profesionálneho združenia psychológov. V rámci týchto národných združení môže byť vytvorená sekcia, ktorá slúži záujmom školskej psychológie. Školskí psychológovia môžu byť členmi takýchto združení dovtedy, kým sa ich rady nerozšíria, a ich počet bude dostatočný na to, aby si legálne založili národné združenie, špecifické z hľadiska ich záujmov. Vytváranie pevných väzieb medzi národnými psychologickými združeniami v krajine a združeniami pre školskú psychológiu má veľký význam rámci podporovania tejto profesie.

Problémy s certifikáciou a licenciami

Školská psychológia má v krajine pevnejšiu pozíciu, ak fungujú ustanovenia súvisiace s vydávaním certifikátov a licencií pre školských psychológov, ktoré určujú ich služby v súlade so zákonom. Takmer všetci autori uvádzajú, že pre školských psychológov je nesmierne dôležité, aby vlastnili akreditáciu alebo licenciu. Je to z toho dôvodu, aby ich profesia bola uznávaná a zabezpečila sa vysoká úroveň jej výkonu. Jednou z kľúčových činností silného národného profesionálneho združenia je, že vyvíja veľkú aktivitu ohľadom navrhovania a propagovania systému smerujúceho k akreditácii a vydávaniu licenčných povolení pre školských psychológov, ako aj zákonných ustanovení pre výkon ich služieb.

Dá sa predpokladať, že medzi jednotlivými krajinami budú rozdielne podmienky na získanie licencie. Vydávanie licenčných povolení môže byť riadené na národnej (napr. Ruská federácia, Anglicko a Wales) alebo regionálnej úrovni (napr. Austrália, Kanada, USA). Národné aj štátne licenčné zákony môžu byť ovplyvnené nariadeniami, ktoré ustanovujú národné združenia. Z uvedeného vyplýva, že v rôznych štátoch tej istej krajiny môžu byť odlišné požiadavky na udelenie licencie. Napríklad, niektoré provincie v Kanade udeľujú licencie učiteľom, ktorí absolvovali kurzy zo školskej psychológie, v iných provinciách sa vyžaduje ukončené štúdium školskej psychológie na univerzite.

Príprava školských psychológov v rôznych krajinách sveta

Medzi štátmi tej istej krajiny, ale aj medzi rôznymi krajinami sú odlišné vstupné kritériá ohľadom prípravy školských psychológov a jej trvania, spôsobu a dĺžky praktík a stáží, a požadovaného konečného titulu (napr. bakalársky, magisterský, odborný alebo doktorský). Nižšie uvádzame stručný prehľad kľúčových hľadísk, týkajúcich sa prípravy školských psychológov vo svete.

Kritériá na prijatie a dĺžka štúdia

Vo všetkých krajinách sa od uchádzačov o štúdium školskej psychológie vyžaduje ukončené stredoškolské vzdelanie, ktoré je prerekvizitou pre prijatie na vysokú školu. Podobne ako v iných odboroch (napr. zubné lekárstvo, právo, medicína), zaužívané metódy na prípravu psychológov, ako aj školských psychológov sa medzi jednotlivými krajinami líšia, a môžu byť odlišné aj vrámci tej istej krajiny. Niektorí psychológovia získajú odbornú kvalifikáciu počas 4 až 5 ročného pregraduálneho štúdia. V prvom a druhom ročníku je výučba zvyčajne zameraná na všeobecnú psychológiu, a počas tretieho a štvrtého ročníka študenti získavajú aplikované a všeobecné vedomosti a zručnosti, potrebné na vykonávanie psychologickéj praxe. Počas piateho ročníka môžu študenti odísť na stáž.

Krajiny, v ktorých platia prísnejšie kritériá ohľadom vykonávania odbornej psychologickéj praxe, zvyčajne od študentov vyžadujú, aby mali ukončené pregraduálne štúdium, obvykle v odbore psychológia alebo v takom odbore, kde tvorí psychológia hlavnú časť štúdia, predtým, ako nastúpia na graduálne štúdium v odbore školská psychológia. Po absolvovaní štúdia školskej psychológie získajú absolventi väčšinou magisterský titul (spravidla po 1 až 2 rokoch denného štúdia). V USA je možné získať odborný titul (spravidla po 2 rokoch denného štúdia a 1 roku stáže). Doktorský titul (zvyčajne po 5 až 6 rokoch denného štúdia) je možné získať v Brazílii, Anglicku, Walese a v USA. Na získanie doktorského titulu je potrebné absolvovať ročnú stáž v USA.

Na krajiny patriace do Európskej únie sa vyvíja tlak, aby štúdium aplikovanej psychológie bolo umožnené len absolventom 3-ročného pregraduálneho štúdia psychológie, po ktorom by nasledoval 3-ročný odborný výcvikový program, vrátane stáže v trvaní jedného roka. Deje sa tak na základe odporúčaní Združenia Európskej únie pre výcvik vrámci aplikovanej psychológie (Lunt, 2002).

V niektorých štátoch musia psychológovia absolvovať štúdium učiteľstva. Napríklad, v nemeckom Bavorsku musia školskí psychológovia absolvovať odborné vzdelávanie z pedagogiky ako súčasť odbornej prípravy, aby sa stali učiteľmi. Študenti teda získajú kvalifikáciu učiteľa aj školského psychológa a môžu sa uplatniť v oboch odboroch. V iných krajinách (napr. v Austrálii, Anglicku a Walese, na Novom Zélande a v Južnej Afrike) musia školskí psychológovia najprv absolvovať odborný výcvik a získať prax ako učiteľia. Od tejto požiadavky sa v Anglicku a vo Walese už upúšťa, a pravdepodobne sa tak stane aj v Austrálii. Vo väčšine krajín nemusia školskí psychológovia absolvovať odborný výcvik a učiteľskú prax. V niektorých krajinách preferujú takých uchádzačov o štúdium školskej psychológie, ktorí už majú odborné skúsenosti s prácou s deťmi.

Študijné kurzy a ich náplň

Napriek rozdielom v odbornej príprave, ktoré sme práve uviedli, študijný program rámci odboru školskej psychológie je všade rovnaký. Určité rozdiely sa síce vyskytnú, ale všetky kurzy študijných programov sú zamerané na vývoj dieťaťa, individuálne rozdiely u detí, formy vývojových porúch, liečebné metódy, diagnostické hodnotenie, výskum a štatistiky. Aj napriek rozdielnej dĺžke štúdia, odlišným formám prípravy a získaného titulu, školskí psychológovia na celom svete prechádzajú podobnými kurzami a absolvujú jedno alebo viacero praktík (zvyčajne pod dohľadom pedagógov), alebo stáží (obvyčajne v trvaní pol- až jedného roka pod odborným dohľadom, po splnení zápočtov). Študijné programy odboru školskej psychológie sa však líšia ohľadom ponúkaných kurzov a obsažnosti preberanej problematiky. Tieto rozdiely sú zapríčinené nielen dĺžkou programov, ich špecializovanosťou, ale aj tým, či ide o pregraduálnu, magisterskú, odbornú alebo doktorskú úroveň štúdia. Študijný program pregraduálnej úrovne ponúka základné kurzy akademickej disciplíny psychológie, keďže tieto kurzy sú vhodné pre študentov akéhokoľvek z aplikovaných odborov psychológie (napr. klinickej, spoločenskej, pracovnej / organizačnej). Študenti pregraduálneho štúdia sa môžu vo štvrtom alebo piatom ročníku špecializovať na klinickú oblasť, ktorá ich zaujíma (napr. školská psychológia). Študijné programy, v ktorých sa spája akademická a odborná príprava s aplikovanou praxou, sú k dispozícii rámci magisterskej a odbornej úrovne. Študijné programy rozvrhnuté na dlhšie časové rozpätie sa venujú danej problematike detailnejšie a zahŕňajú viacej výcvikov zameraných na výskum.

Úlohy, funkcie a pracovná náplň školských psychológov vo svete

Nielen obsah jednotlivých programov odbornej prípravy je podobný, aj služby, ktoré poskytujú školskí psychológovia, sú takmer zhodné. Medzi hlavné poskytované služby spravidla patria priame (napr. poradenstvo, diagnostické hodnotenie, a pomáhanie pri akademickej práci) a nepriame služby (diagnostické hodnotenie) zamerané na deti, nepriame služby poskytované učiteľom a rodičom (napr. konzultácie), a služby zamerané na rozšírenie programu v škole alebo školskom systéme (napr. programy na zavedenie rôznych intervencií, vrátane preventívnych programov) za účelom podpory

zmeny systému. Množstvo času, ktorý školskí psychológovia venujú týmto službám, je v každej krajine iné. Len pár autorov uvádza, že sa školskí psychológovia venujú výskumu. Táto skutočnosť je znepokojujúca a núti nás zamyslieť sa nad tým, aké negatívne dôsledky to bude mať pre vývoj školskej psychológie z národného a medzinárodného hľadiska. Odbor školskej psychológie musí prevziať vedúcu pozíciu pri rozvíjaní tradície vzdelanosti, ktorá je zdrojom empirických poznatkov ohľadom diagnostického hodnotenia a intervenčných služieb, zameraných na podporu kognitívneho, emocionálneho a sociálneho vývoja študentov.

Súčasný problémy školskej psychológie v rôznych krajinách sveta

Autorov jednotlivých kapitol tejto príručky sme požiadali, aby sa vyjadrili k súčasnému stavu a predpokladanej budúcnosti školskej psychológie v ich krajine, pričom mali uviesť aj svoje nádeje a obavy o tento odbor. V nasledujúcej časti nájdete súhrn vyjadrení autorov spolu s vysvetlením.

Vplyv ekonomiky na služby školskej psychológie

Pevná pozícia školskej psychológie v budúcnosti je úzko spojená s ekonomickým bohatstvom v krajine a s tým, ako sa tieto prostriedky použijú na podporu vzdelávania všetkých detí. Peniaze získané z daní a iných foriem ekonomickej podpory sú prostriedkami, ktoré majú hlavný vplyv na to, do akej miery môže vláda krajiny podporovať verejné vzdelávanie, vrátane služieb školskej psychológie. Vzdelávanie treba považovať za najdôležitejšiu primárnu službu. Špeciálne vzdelávanie a služby školskej psychológie treba považovať za dôležité sekundárne služby.

Finančné prostriedky sa používajú v prvom rade na všeobecné vzdelávanie a ak je týchto prostriedkov dostatok, časť z nich sa potom použije na špeciálne vzdelávanie a školskú psychológiu. Napríklad, vláda v Indii, Pakistane a v Zimbabwe nemá dostatok ekonomických prostriedkov na adekvátne financovanie všeobecného vzdelávania. To znamená, že vláda má len obmedzené prostriedky na podporu špeciálneho vzdelávania a školskej psychológie. Školskí psychológovia, pracujúci v krajinách, ktoré poskytujú malú alebo žiadnu finančnú podporu pre verejné školské služby, sa môžu zamestnať v súkromných školách. Tieto školy finančne podporujú rodiny patriace do strednej vrstvy.

Systémy vzdelávania a služby školskej psychológie

Angažovanosť krajín rámci pomáhania deťom so špeciálnymi výchovno – vzdelávacími potrebami prostredníctvom systému verejného školstva je meradlom, či sú služby školskej psychológie potrebné a akú majú podporu. Vo všeobecnosti platí, že školská psychológia má pevnú pozíciu v krajinách, kde sú zavedené a fungujúce špeciálne vzdelávacie programy pre deti a zákony, podľa ktorých musia školskí psychológovia uskutočňovať psychoedukačné vyhodnocovania a aktívne sa podieľať na navrhovaní intervenčných služieb. Školská psychológia má zvyčajne slabú pozíciu

v krajinách, kde nie sú federálne zákony, ktoré by riadili jej služby, a kde sú neadekvátne špeciálne vzdelávacie programy.

Politika vzdelávania má vplyv na pracovné metódy a tým aj na školskú psychológiu. Vplyv politiky vzdelávania môže byť najsilnejší vtedy, keď orgány riadiace vzdelávanie v danej krajine určujú aj pracovné metódy, vrátane tých pre školských psychológov. Tento postup, súčasne s uplatňovaním „seniority“ systému, ktorý poskytuje benefity dlhodobým zamestnancom, tradične prispieva k lojalite zamestnancov voči zamestnávateľovi.

Avšak niektoré služby školskej psychológie sú zabezpečované prostredníctvom externých pracovníkov a riaditelia škôl majú možnosť získania služieb, ktoré ponúkajú odborníci z rôznych odborov (napr. školskí psychológovia, poradcovia, rečovní špecialisti). Tento jav môže viesť k pracovnej neistote a k tomu, že školských psychológov budú kontrolovať neppsychológovia. Vzťahy medzi školskými psychológmi a administrátormi vzdelávania sú teda kľúčové na troch úrovniach: na úrovni školy, kde sa vykonáva každodenná prax, na úrovni vzdelávania v konkrétnom meste, kde sa uskutočňujú politické rozhodnutia týkajúce sa zamestnanosti a služieb, a na národnej úrovni, kde sa utvára legislatívna a akčná politika. Autori kapitol súhlasia s tým, že školskí psychológovia by mali aktívnejšie zdôrazňovať význam svojich služieb a propagovať ich vrámci všetkých troch uvedených úrovní.

V niektorých krajinách ľudia nemajú informácie o tom, ako podiel môžu mať školskí psychológovia na dôležitých administratívnych rozhodnutiach týkajúcich sa psychologických služieb na lokálnej, regionálnej alebo národnej úrovni. Profesionálne združenia v niektorých krajinách, reprezentujúce školských psychológov, musia zefektívniť propagáciu školskej psychológie. Ak v krajine pôsobia viacero profesionálnych združení, musia byť tieto združenia jednotné. Združenia, zastupujúce školskú psychológiu a iné psychologické špecializácie si v niektorých krajinách nedokázali uplatniť svoje nadobudnuté práva, následkom čoho tieto profesionálne združenia viedli medzi sebou spory, a tým sa oslabila ich pozícia vo vzťahu k regionálnej a národnej podpore.

Pracovné podmienky školských psychológov

Cieľom školských psychológov je väčšinou to, aby pomáhali deťom trpiacim chronickými poruchami v správaní, učení a mentálnymi poruchami. Plneniu tohto cieľa však školským psychológom bránia mnohé okolnosti, napr. pracovné preťaženie, slabé finančné ohodnotenie, príliš malý počet školských psychológov, a obmedzené možnosti pracovať priamo s deťmi, učiteľmi a rodičmi. V dôsledku uvedených skutočností majú školskí psychológovia často nízku pracovnú morálku, čo nepriaznivo vplýva na výkon ich povolania.

Je nutné, aby sa výrazne zlepšili pracovné podmienky pre školských psychológov, pracujúcich na vidieku. Môžeme povedať, že táto požiadavka je všeobecná a vzťahuje sa na všetky profesie. Vidiecke

školy majú zvyčajne menej prostriedkov na to, aby zamestnávali školských psychológov, a tí zase poskytujú menej druhov služieb, ako ich kolegovia v mestách.

Ako sme už uviedli, školská psychológia má v krajine väčšiu vážnosť a lepšiu pozíciu, ak daná krajina vydáva školským psychológom certifikáty a licencie. Pre vývoj školskej psychológie je to nevyhnutné. Avšak mnohé krajiny tento cieľ v dohľadnom čase pravdepodobne nedosiahnu. Niekoľko krajín pracuje na zavedení alebo zlepšení noriem pre prípravu a ďalší profesný rozvoj.

Úlohy a pracovná náplň školských psychológov

Tradičné úlohy školských psychológov (napr. diagnostické hodnotenie študentov a zisťovanie prípadných porúch v správaní, v učení, alebo mentálnych porúch) sa rozširujú a zahŕňajú viac poradných a preventívnych služieb. Túto zmenu môžeme pozorovať najmä v krajinách, kde sa už dlhší čas poskytujú služby školských psychológov. Je pravdepodobné, že vďaka tejto zmene budú môcť školskí psychológovia nadviazať užšiu spoluprácu s učiteľmi, rodičmi a ostatnými ľuďmi, ktorí pracujú priamo s deťmi a môžu školským psychológom umožniť, aby sa skontaktovali s riaditeľmi a inými osobami, zodpovednými za plánovanie a zavádzanie zmien do celého systému. Školskí psychológovia túto zmenu vítajú a vidia v nej príležitosť na rozšírenie svojich úloh a odstránenie vžitého stereotypného názoru, že ich jedinou pracovnou náplňou je testovať deti. Niektorí autori však upozorňujú, že školskí psychológovia nie sú na túto novú úlohu profesne pripravení, a podľa nich je dôležité zachovať adekvátnu rovnováhu medzi tradičnými a novými úlohami.

Štandardizované testy a služby školskej psychológie

Zavedenie a rozšírenie školskej psychológie je často zapríčinené používaním štandardizovaných testov. Odbor školskej psychológie je slabo rozvinutý v krajinách, ktoré majú len málo takýchto testov. Keď sa v praxi propagujú len služby diagnostického hodnotenia a je málo príležitostí poskytovať klientom poradné a intervenčné služby, obmedzuje to dlhodobý vývoj služieb školskej psychológie.

Školským psychológom v rozvojových krajinách spôsobuje najväčšie obavy nedostatok dostupných a vhodných štandardizovaných testov. V mnohých krajinách, kde sú dobre zavedené služby, získali školskí psychológovia pevnú pozíciu v školstve prostredníctvom používania testov, najmä intelligenčných. Testovaním žiakov a študentov sú užitoční pri dôležitých školských rozhodnutiach a netvorí konkurenciu pre iných odborníkov z oblasti školstva a vzdelávania.

Najmä v menších krajinách a tam, kde sa okrem miestneho jazyka používajú aj dialekty, sú financie často prekážkou pre tvorbu testov. Poplatky sú za preloženie testov, ktoré boli vytvorené v iných krajinách, sú nižšie, ale aj tak môžu byť prekážkou. Preložené testy môžu byť nevyhovujúce z kultúrneho hľadiska, nemusia spĺňať určené normy a obsahovať dôkaz o tom, že sú platné. Ak by aj

boli testy k dispozícii, ďalšou prekážkou môže byť nedostatok odborníkov, ktorí by školských psychológov zaškolili do používania týchto testov. Niektorí autori vyjadrili obavy, že testy používajú nepsychélogovia, ktorí nemajú žiadne skúsenosti v odbore. Školskí psychológovia v mnohých krajinách si želajú, aby mali k dispozícii viac štandardizovaných testov, vytvorených v súlade s potrebami populácie v danej krajine, a aby ich mohli používať len oni.

Rôznorodosť a služby školskej psychológie

Snahy o naplnenie potrieb rôznych skupín študentov predstavujú dôležitú výzvu, najmä pre tých školských psychológov, ktorí nepoznajú odlišné kultúry a jazyky (napr., v prípade študentov pochádzajúcich z iného rasového alebo etnického prostredia, ako aj študentov, ktorí sa nedávno prisťahovali z inej krajiny a neovládajú úradný jazyk). Ľudia aktívnejšie cestujú po celom svete a z toho vyplýva nárast multikultúrnej skladby obyvateľstva v mnohých krajinách. Tieto okolnosti si vyžadujú, aby sa školskí psychológovia pripravovali na výkon svojej profesie tak, aby boli schopní pracovať s deťmi pochádzajúcimi z rôznych rasových, kultúrnych a jazykových prostredí. Niektorí študenti školskej psychológie sa špecializujú na multikultúrnu a bilingválnu školskú psychológiu.

Výskum a služby školskej psychológie

Mnohých autorov znepokojuje skutočnosť, že len málo školských psychológov sa venuje výskumu a publikovaniu svojich prác. Zčasti je to preto, že v náplni práce nemajú zahrnutý čas na výskum. Ďalším dôvodom je ich nedostatočná príprava a absencia záujmu venovať sa výskumu. Je však zrejmé, že ďalšie výskumy sú potrebné, ako aj iné formy vedeckej vzdelanosti, ktorých cieľom je rozšíriť vedomosti a zručnosti, potrebné pre školských psychológov. Univerzity v mnohých krajinách začali ako prvé propagovať a popularizovať výskum prostredníctvom odborníkov, profesorov, tvorcov verejnej politiky, a iných. Osoby, podieľajúce sa na tomto výskume, majú zvyčajne doktorský titul. Avšak je len málo krajín, kde je možné získať doktorát zo školskej psychológie. Odbor školskej psychológie nemá vo vlastných radoch dostatočný počet kvalifikovaných odborníkov, ktorí by sa venovali výskumu, a preto je ohľadom ďalšieho šírenia poznatkov a zručností závislý od iných ľudí.

Záver

Jednotlivé kapitoly v tejto príručke podávajú komplexný obraz školskej psychológie vo svete na začiatku 21. storočia. Funkciou školských psychológov je podporiť zdravú psychiku a schopnosť učenia sa u detí a mládeže. Ich prácu podporujú kľúčové prvky akademickej psychológie, pomocou ktorých je možné pochopiť vývoj, detskú patopsychológiu a metódy, ktoré napomáhajú zavedeniu zmien. Napriek určitým obavám týkajúcich sa vývoja tejto profesie, ktoré uvádzame v mnohých kapitolách, všetci autori sa vyjadrili, akú dôležitú funkciu plnia služby školskej psychológie pri podpore zdravej psychiky a vzdelávania všetkých detí. A navyše, takmer vo všetkých krajinách bol zaznamenaný nárast počtu školských psychológov. Tento nárast je pravdepodobne dôsledkom toho, že

riaditelia škôl a iní zamestnávateľia nadobudli dôveru, že školskí psychológovia ponúkajú hodnotné služby. Štúdie, zaoberajúce sa názormi príjemcov služieb ponúkaných školskými psychológmi (Farrell, Jimerson, Kalambouka, & Benoit, 2005; Gavrilidou, de Mesquita, & Mason, 1994; Gilman & Gabriel, 2004; Kikas, 1999; Mc Keever, 1996) uvádzajú, že odbor školskej psychológie považujú za užitočný a vážia si ho. Školskí psychológovia zohrávajú významnú úlohu v živote detí a mladých ľudí, ako aj ich rodičov, učiteľov a iných odborníkov, ktorí s nimi pracujú.

Školskú psychológiu však ešte čaká dlhá cesta. V mnohých krajinách je školská psychológia ešte len na začiatku svojho vývoja a chýba jej štruktúra zamestnanosti, vrátane definície, aká je jej úloha a programov na odbornú prípravu. V krajinách, kde sa už dlhšiu dobu poskytujú služby školskej psychológie, môžu vzniknúť nejasnosti pokiaľ ide o úlohy školských psychológov a ich obmedzené možnosti venovať sa výskumu a vyhodnocovaniu. Aby odbor školskej psychológie v budúcnosti aktívne fungoval na celom svete, je potrebná ďalšia vedecká erudovanosť, ktorá by rozšírila znalosti a zručnosti školských psychológov, a takisto sú potrebné aj vyhodnocovacie štúdie, zaoberajúce sa vplyvom školských psychológov.